

Recenzní posudek disertační práce

Marková Volejníčková, R. 2021. Konstrukce mateřství a femininity z pohledu tří generací. Praha: Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Univerzita Karlova. Disertační práce. Školitelka: Radka Dudová.

Posudek vypracovala:

Mgr. Lucie Vidovičová, PhD., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita

Text disertace kolegyně Markové Volejníčkové jsem měla tu čest číst již podruhé, a s povděkem kvituji, že předložená práce reflektuje řadu aspektů diskutovaných v posudcích vztahujících se na předchozí verzi, a představuje tak výrazný posun oproti dříve předloženému textu. Současný text sdílí celkové tematické zaměření, využití datové zdroje, hlavní výsledky i většinu jejich rámování. Zároveň ale doznal řady pozitivních změn a je nepochybně doporučeníhodný k obhajobě.

Jak již jsem konstatovala dříve, disertační práce „Konstrukce mateřství a femininity z pohledu tří generací“ představuje komplexní a vícezdrojový pohled na symbolickou konstrukci mateřství skrze analýzy expertních názorů prezentovaných ve veřejném médiu a odborných studiích, a skrze analýzu kvalitativních rozhovorů se ženami ve třech generačních skupinách. Základem generační skupiny je zde v historickém čase sdílená zkušenost porodu, péče a výchovy malých dětí v jedinečných historických a sociálních kontextech, s přihlédnutím k veřejnému a populárně vědeckému diskurzu, který tuto zkušenost spolufirmoval. Ústředním tématem je pak „mateřství jako sociálně, kulturně, genderově, politicky a historicky definované praxe“ (str. 31). Cíle práce jsou pak definovány např. na str. 32: „nejen jako analýza zkušeností aktérů (matek) s normami, ale studium vzájemného působení a vlivu mezi matkami a normami, studium transferu norem směrem k matkám a studium toho, kdo jsou těmi mediátory, kteří matkám normy zprostředkovávají“. Je proto škoda, že i obsáhlá závěrečná diskuse je věnována spíše repetici toho, jaké normy se v jednotlivých zkoumaných obdobích objevovaly, než vyabstrahování sociálních procesů a struktur přenosu norem na obecné rovině. Jinými slovy, text by velmi profitoval z ještě těsnějšího provázání první, „teoretické“ části se závěrečnou diskusí. Ale právě velmi kvalitní teoretický přehled vhodných konceptů v úvodní části textu, přílehlavé se mi zdají především teorie způsobilosti a interseksionalita, svědčí o vědecké i věcné erudovanosti a expertíze autorky v představených tématech.

Text postupuje logickými kroky, které vykreslují jednotlivé etapy a podtrhuje jejich dobově ukotvené specifity. Je jen škoda, že po většinu času je tak činěno i v časové souslednosti, bez významnější analytické komparace, která je leckde ponechána na čtenářích a čtenářkách. I když byl text významně přepracován, a každý oddíl ukončen krátkou reflexí, stále ve mne přetrvává pocit, že mohl být až o třetinu kratší, protože se v něm stále řada témat opakuje a na pozdějších stránkách nepřicházejí žádná velká „překvapení“, která by nebyla naznačena už někdy kolem strany dvacet.

Jako už v předchozím posudku bych polemizovala s tvrzením, že sexualita a mateřství jsou tabuizovaná témata. Aniž by to samozřejmě byl z mé strany nějaký pádný argument,

vyhledávač Google na dotaz „sex v těhotenství“ za 0,47 vteřiny v češtině najde více než 1,5 miliónu příspěvků, spojení „sex a mateřství“ vyvolá 760 tis. odkazů (včetně odkazu „Sex v těhotenství není tabu! – Nutriklub“ nebo „Jak bojovat s vyhořením z mateřství? Může pomoci sex, plavání a být spokojená teď a tady“). Kritika tabu sexuality spojeného s mateřstvím například z pera Niny Špitálníkové ([A2arm](#), 2018), která se mezi vyhledanými odkazy také objeví, se ale například nevztahuje k sexualitě a mateřství, jako spíše k omezením kladeným na starší ženy a jejich „veřejné“ projevy sexuálně aktivního těla, což spíše souvisí s věkovými normami ženství, než tabuizací specifických otázek sexuality v době (raného) mateřství. Kolegyně Marková Volejníčková se v tomto případě odkazuje ke starším textům z let 1998 a 2013, které se opírají o (cizojazyčná) specifická tištěná média, jejichž role pro orientaci současných (českých) žen v této problematice je diskutabilní. Jde tedy o to, jestli se matky navzájem nebaví o své sexualitě, nebo jestli se ženy nebaví o sexu, nebo jestli se experti nebaví se ženami/matkami o jejich sexualitě? (A nenazvaly bychom pak tyto snahy jako (přílišné) expertní vměšování a nastavování (veřejných) norem pro privátní těla?)

Přes dílčí výtky a návrhy na některá vyjasnění, která shrnuji níže v návrzích do rozpravy, považuji předložený text disertační práce za velmi inspirativní a myšlenky probouzející sociologickou práci, u které lze předvídat hojnou citovanost v návazných tematických pracích následovníků a následovnic. Mne osobně například zaujala diskuse o distinkci mezi dobrou a dokonalou matkou. Na obdobný koncept jsme narazily s kolegyní Lucií Galčanovou Batista při analýzách narativů [babičkovství](#)¹, a bylo by možné do budoucna hledat řadu příbuzných paralel. I pro tento potenciál **disertační práci doporučuji k obhajobě.**

Pro diskusi nad disertačním textem bych navrhovala výběr z následujících otázek:

Jak (jako společenské vědy / autoři) definujeme a operacionalizujeme (měříme) tabu?

Jaké máme jako společnost i jedinci alternativy mimo v textu definované normy. Je něco v oblasti mateřství, co není normou? Pokud ano, co to je, jak vypadá mateřství mimo normu? A pokud naopak je každé mateřství normou, existuje vůbec ještě norma, nebo se „norma“ začíná stávat vyprázdněným pojmem? Abych zasadila otázku do kontextu: z prezentovaných dat se zdá, že normou (nebo jejím porušením) je zůstat doma s dítětem, i jít brzy do práce, kojit i nekojit, rodit „přirozeně“ i nechat lékaře „do their job“. Jaké jsou tedy alternativy „normativity“? Není-li hlavním ideálem mateřství nejlepší prospěch dítěte, co jím je? Obdobně, existuje nějaká alternativa governmentality (jako zvnitřnělé kontroly – viz např. diskuse na str. 107)? Jak vypadá stav absence governmentality, kdy nejsou internalizována doporučení a není sledován cíl být dobrou matkou ve shodě s normativními očekáváními, jež dobré mateřství naplňují? (Příčemž víme, že danou normou může být „téměř cokoliv“ – kojit i nekojit apod.). Je governmentality projevem kontextuální „normality“?

Co je/byl/bude „zlatý čas (éra) mateřství“?

Jak „třetí období“ řeší nerovnost formální odpovědnosti? Zaujal mne příběh porodní asistentky Františky, které žije s pocitem „ukradeného porodu“ (můj termín), protože nešel

---

¹ VIDOVIČOVÁ, Lucie a Lucie GALČANOVÁ. “I am not that type of grandmother” : (non)compliance with the grandmother archetype among contemporary Czech grandmothers. In Virpi Timonen. *Grandparenting practices around the world*. 1st ed. Bristol: Policy Press, 2019. s. 253-269. ISBN 978-1-4473-4064-5.

podle jejího plánu a lékař intervenoval výkonem císařského řezu. V případě volby nemocničního porodu (matkou, systémem, rodinou...) je lékař/ka trestně zodpovědný/á za jeho úspěch v rámci výkonu svého povolání, stejně jako porodní asistentka u porodu domácího. Je možné uvažovat o plném převzetí odpovědnosti jako součásti porodních plánů? Byl by to emancipační úspěch, nebo prohra? Případně obojí, v závislosti na dalších kontextuálních proměnných? (viz též diskuse na str. 138, 141, koncept „silného tlaku“ na přijetí role pacientky vs. svobodná volba matek, nebo snad její zajištění volbou „správné/lepší porodnice“).

Zaujala mne i argumentace ohledně poklesu pracovního zapojení matek. Pokud vím, současná statistika nemá zcela přesné údaje o podílu osob pobírajících rodičovský příspěvek v souběhu s ekonomickou aktivitou? Ale i to, že pokud má velká většina žen dříve nebo později děti, míra ekonomické aktivity žen klesá jen o 10 p.b. (cit. Wagnerové 2017 na str. 145)? Neměl by z logiky věci „zmizet z trhu práce“ alespoň dočasně stejný (a tedy podstatně větší) podíl žen v dané věkové skupině, které se stanou „dětnými“?

Děkuji autorce R. Markové Volejníčkové a její školitelce R. Dudové za možnost prostudovat disertační práci a těším se na rozpravu při její obhajobě.

Lucie Vidovičová

5.4.2021

Dodatek:

Jen zcela na okraj bych upozornila, že v odevzdaném textu zůstaly některé drobné překlepy a několik editorských poznámek (str. 153, 159 aj.). Zvážila bych také opakované vykreslení diagramu 1 (str. 35, 188), které může být pro čtenáře/ky matoucí. Mě třeba přinutil listovat z téměř konce textu zpět na stranu 35 ve snaze porovnávat vykreslené modely, jestli snad je ten pozdější na základě zjištěných dat nějak upraven. Autorka nic takového neslibovala, ale já jsme přesto v tomto smyslu projektovala svá očekávání, protože dvojitá prezentace stejného obrázku se mi zdála jako nepravděpodobná varianta. Doporučila bych proto ještě provést editaci a jazykovou úpravu textu.